

Matysiak, Monika

"Dictionnaire biographique du
Mouvement Ouvrier Français", wyd.
Jean Maitron, cz. 1 [A-Cz], Paris 1964 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 56/4, 696-697

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

jak również poznać bliżej galerię poszczególnych polityków, pozostających w dotychczasowej historiografii w cieniu sylwetki Pobiedonoscewa.

Zaionczkowski stoi na stanowisku, że decydującą rolę w kryzysie rządowym wywołała terrorystyczna działalność narodowolców. Nie zgadza się z tezą opublikowanej niedawno pracy M. I. Chejfec², który główną przyczynę kryzysu upatrywał w ruchu mas, lecz wnioski swe opierał na „bardzo swobodnej” interpretacji materiałów archiwalnych, albowiem te wykazują znacznie słabszy rozmach ruchu chłopskiego w porównaniu z początkiem lat sześćdziesiątych oraz brak większych wystąpień strajkowych robotników.

W sposób plastyczny przedstawione zostały nastroje paniki i strachu w środowisku rządowym pod wpływem rewolucyjnych akcji narodowolców, podniecane jeszcze bardziej przez awanturnicze posunięcia tępołowych biurokratów w rodzaju petersburskiego „gradonaczalnika” Bałanowa, czy mistrza prowokacji policyjnej — osławionego Sudiejkina. Wyraźnie zaakcentowano cynizm rządu w kwestii żydowskiej³, próby interpretowania ruchu rewolucyjnego w Rosji jako „polsko-żydowskiej intrygi” (s. 339, 380), demagogię w polityce gospodarczej.

Ze spraw polskich wymienić należy projekty „specjalnej narady” z 1879 r. złagodzenia ustaw wyjątkowych wobec szlachty polskiej w guberniach zachodnich, w której środowisku idee narodnictwa nie znalazły podatnego gruntu do recepcji (s. 103). Autor widzi w tym przejaw schodzenia szlachty polskiej na pozycje kontrrewolucyjne. Nie zastanawia się nad genezą tego zjawiska: odmiennymi warunkami przeprowadzenia reformy uwłaszczeniowej, represjami z okresu dyktatury Murawjowa, hasłami „pracy organicznej”, czy wreszcie indyferentyzmem narodników w kwestii narodowej.

We wstępie autor wymienia jako jedną z przyczyn kryzysu rządu niepowodzenie na polu polityki zagranicznej (kongres berliński). W dalszym toku rozważań nie wraca już więcej do tej sprawy. A przecież sprawa ta była czynnikiem bulwersującym ówczesne środowisko szlachty rosyjskiej. Nie znalazło to również odbicia w charakterystyce Aleksandra III (s. 300 n.). Jego „antyniemiecki kompleks” to nie przejaw „zdrowego rozsądku, właściwego mało zdolnym mężom stanu” lecz wynik stanowiska Bismarcka wobec Rosji na kongresie berlińskim, wzrostu tendencji panslawistycznych w ideologii sfer rządowych oraz wzrostu uzależnienia gospodarki Rosji od francuskiego kapitału.

Monografia P. A. Zaionczkowskiego znacznie wzbogaca wiedzę o polityce wewnętrznej caratu w drugiej połowie XIX stulecia.

Mirosław Wierchowski

Dictionnaire biographique du Mouvement Ouvrier Français, wyd. Jean Maitron, cz. I, t. I [A—Cz], Les Éditions Ouvrières, Paris 1964, s. 487.

Słownik biograficzny francuskiego ruchu robotniczego ma wypełnić lukę w warsztacie historyka francuskiego ruchu robotniczego, której nie wypełniają ogólne encyklopedie. Słownik opracowany został z inicjatywy i pod kierownictwem Jean Maitrona, historyka ruchu robotniczego, sekretarza Francuskiego Instytutu Historii Społecznej. Dzięki pomocy licznych współpracowników z całej Francji przeprowadzono bardzo dokładnie poszukiwania w archiwach departamentów, a na-

² M. I. Chejfec, *Wtoraja rewolucionnaja situacija w Rossi (koniec 70-ych — naczato 80-tych godow XIX wieka)*. *Krizis pravitelstwiennoj politiki*, Moskwa 1963.

³ „Rad jestem — oświadczył Hurca Aleksander III — kiedy biją Żydów, ale mimo wszystko nie należy do tego dopuszczać” (op. rec., s. 419).

wet gmin, wykorzystano archiwa prywatne, druki i rękopisy, jak również przeprowadzono szereg wywiadów. Baza źródłowa słownika jest więc bardzo obszerna.

Zamysłem jego autorów jest zebranie wiadomości o wszystkich ludziach, którzy w jakikolwiek sposób uczestniczyli w ruchu robotniczym w najszerszym tego słowa znaczeniu. Słownik ma więc zawierać życiorysy myślicieli i wykonawców, teoretyków i działaczy. Kryteria doboru haseł są więc aż niepokojąco szerokie. Ramy chronologiczne stanowią Wielka Rewolucja (jako że ruch *babouinist*ów uważany jest za załazek nowoczesnego ruchu robotniczego we Francji) oraz druga wojna światowa. Tak szeroki zakres chronologiczny spowodował, że słownik podzielono na cztery części, z których pierwsza obejmuje lata 1789—1864, druga — 1864—1871, trzecia — 1871—1914, czwarta zaś — 1914—1939. Słownik nie dzieli jednak życiorysów działaczy, których życie przypadło na kilka z tych okresów. W takich wypadkach życiorys zamieszczony jest w jednej części, a w pozostałych znajdują się tylko odpowiednie odsyłacze.

Hasła zamieszczone w części I, w tomie 1, w zależności od posiadanych materiałów są czasami bardzo obszerne, często jednak muszą ograniczać się do kilku albo nawet jednego zdania. W obszerniejszych notatkach podaje się najpierw krótką charakterystykę omawianej postaci, następnie dopiero przechodzi się do życiorysu. Na końcu każdego hasła podane są źródła pochodzenia informacji. Jako dodatkową pomoc w korzystaniu ze słownika zamieszczono alfabetyczną listę haseł według departamentów.

Pewne zastrzeżenia budzi zamieszczanie osób takich, jak Ludwik Napoleon Bonaparte (z powodu broszury wydanej w 1844 r. pt. „*Extinction du paupérisme*”) albo René Chateaubrianda (bowiem pod koniec życia, w 1848 r. z zaciekawieniem słuchał o wydarzeniach rewolucyjnych). Takie zbyt liberalne kryteria doboru haseł mogą się okazać dla autorów słownika, w dalszych jego częściach, dotyczących lat, w których liczba działaczy robotniczych rosnąć będzie ustawicznie, bardzo niebezpieczne.

Na uwagę zasługują polonika w I tomie słownika. Znajdują się tam nazwiska sześciu Polaków: Michała Beltonowitza, skazanego w 1852 roku na więzienie za głoszenie republikańskich poglądów, a następnie uczestnika Komuny Paryskiej w 1871 r.; Marcelego Bockańskiego, krawca walczącego na barykadach w 1848 i 1851 r., a następnie skazanego na 15 lat zesłania do Gujany; Jana Jakuba Bravaskiego, doktora medycyny, byłego uczestnika wojen napoleońskich, który przybył do Francji po 1831 r. i brał udział w wydarzeniach czerwcowych 1848 r., za co został skazany na 5 lat więzienia; A. Cieszkowskiego, współpracownika „*Falangi*” w 1847 r.; Jana Czarkowskiego, agitatora republikańskiego, który został wydany z Francji w 1846 r. oraz Jana Czyńskiego, byłego uczestnika powstania listopadowego, który przez pewien okres czasu współpracował z ruchem *fourieryst*ów, a potem interesował się żywo kooperacją.

Ta szczupłość poloników nasuwa pytanie, czy w słowniku zostały uwzględnione nazwiska wszystkich Polaków biorących udział w tym okresie we francuskim ruchu robotniczym.

Monika Matysiak

Martin Gilbert, Richard Gott, *The Appeasers*, London 1963, Weidenfeld and Nicolson, s. 380 (I—X, 13—380), 12 tabl.

Do bestsellerów w Anglii i Stanach Zjednoczonych zaliczono wydaną z końcem 1963 r. książkę dwu młodych historyków angielskich, M. Gilberta (z Merton College w Oksfordzie) i R. Gotta (z Królewskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych w Londynie). Książka ta omawia tak smutnie w dziejach ludzkości